

परुच्छेपो दैवोदासिः। १ विश्वे देवाः, २ मित्रावरुणौ, ३-५ अश्विनौ, ६ इन्द्रः, ७ अग्निः, ८ मरुतः, ९ इन्द्राग्नी,
१० बृहस्पतिः, ११ विश्वे देवाः। अत्यष्टिः, ५ बृहती, ११ त्रिष्टुप्।

अस्तु श्रौषट् पुरो अग्निं धिया दधे आ नु तच्छर्धो दिव्यं वृणीमहे इन्द्रवायू वृणीमहे। यद्ध
क्राणा विवस्वति नाभा सन्दायि नव्यसी। अध प्र सू न उप यन्तु धीतयो देवाँ अच्छा न
धीतयः॥ १.१३९.०१

श्रौषट्- श्रौषडुपलक्षितनमस्कारः स्तुतिर्वा। अस्तु- भवतु। पुरः- अस्मत्प्रत्यक्षस्थम्। अग्निम्-
पावकम्। धिया- चित्तधारणया। दधे- धरामि। इन्द्रवायू- हे प्राणेशौ। नु- क्षिप्रम्। यत्- या।
क्राणा- कुर्वाणा। नव्यसी- स्तुतिर्मन्त्ररूपिणी। णु स्तुतौ। विवस्वति- दीप्ते। नाभा- नाभिस्थाने।
यज्ञे। यज्ञमाहुर्भुवनस्य नाभिमिति श्रुतेः। सन्दायि- संबध्यते। तत्। दिव्यम्- अमानुष्यम्। शर्धः-
भवतो बलम्। आ- आभिमुख्येन। वृणीमहे- वरयामः। अध- अनन्तरम्। देवान् अच्छा न- देवता
अभिलक्ष्येव। नः- अस्मानभिलक्ष्य। धीतयः- धारणाशक्तयः। प्र- प्रकर्षेण। सु- सुष्ठु। उप यन्तु-
आगच्छन्तु॥१॥

यद्ध त्यन्मित्रावरुणावृतादध्याददाथे अनृतं स्वेन मन्युना दक्षस्य स्वेन मन्युना। युवोरित्थाधि
सद्मस्वर्पश्याम हिरण्ययम्। धीभिश्चन मनसा स्वेभिरक्षभिः सोमस्य स्वेभिरक्षभिः॥

१.१३९.०२

यत्- येन कारणेन। मित्रावरुणौ। त्यत्- तत्। ऋतात्- सत्यात्। अनृतम्- असत्यम्। दक्षस्य-
स्ववृद्धिसंबन्धिना। स्वेन- स्वकीयया। मन्युना- विद्यया। मन ज्ञाने। अध्याददाथे- विवेचयथ इति
भावः। तत्कारणेन। इत्था- इत्थम्। युवोः- युवयोः। सद्मसु- सद्मेषु। अधि। हिरण्ययम्-

ज्योतिष्मत् ज्ञानम् । अपश्याम- पश्येम । धिभिश्चन- धारणाशक्तिभिश्च । मनसा- चित्तेनापि ।
स्वेभिरक्षभिः- स्वकीयैरिन्द्रियैश्च । सोमस्य- रसभूतस्य । ज्ञानं पश्येम । ज्ञानं न केवलं
चित्तवृत्त्यतीतहृदये द्योतितं किन्तु इन्द्रियपर्यन्तं सर्वत्र अनृतवियुक्तार्तानुभवेन व्याप्तं भवतीति
भावः ॥२॥

युवां स्तोमेभिर्देवयन्तौ अश्विनाश्रावयन्त इव श्लोकमायवौ युवां हव्याभ्यामयवः । युवोर्विश्वा
अधि श्रियः पृक्षश्च विश्ववेदसा । प्रुषायन्ते वां पवयौ हिरण्यये रथे दस्त्रा हिरण्यये ॥ १.१३९.०३

दस्त्रा- दर्शनीयौ । युवाम्- भवन्तौ । अश्विना- प्राणेशौ । स्तोमेभिः- मन्त्रजपैः । देवयन्तः-
देवान्कामयमानाः । आयवः- मनुष्याः । अभ्यावयवः- अभितो गन्तारः । श्लोकम्- मन्त्रम् ।
आश्रावयन्त इव- श्रावयन्त इव । युवाम्- युवयोः । हव्या- हव्यं समर्पितवन्तः । विश्ववेदसा-
सर्वज्ञौ । युवोः- युवयोः । विश्वा श्रियः- सर्वाणि मङ्गलानि । पृक्षश्च- अन्नञ्च । अधि- ते अधितिष्ठन्ति
सेवन्त इति भावः । हिरण्यये- सुवर्णमये । वाम्- युवयोः । रथे- वाहने । पवयः- नेमय इति यास्कः ।
प्रुषायन्ते- स्निग्धा भवन्ति । प्रुष स्नेहनादिषु ॥३॥

अचेति दस्त्रा व्युः नार्कमृण्वथो युञ्जते वां रथयुजो दिविष्टिष्वध्वस्मानो दिविष्टिषु । अधि वां
स्थाम वन्धुरे रथे दस्त्रा हिरण्यये । पथेव यन्तावनुशासता रजोऽञ्जसा शासता रजः ॥

१.१३९.०४

दस्त्रा- दर्शनीयौ । अचेति- भवत्तत्त्वं ज्ञायते । नार्कम्- आनन्दम् । वि- विशेषेण । ऋण्वथः-
गच्छथः । रथयुजः- रथयोक्त्रयः । अध्वस्मानः- हिंसारहितभावनाः । वाम्-
युवयोर्लक्ष्यप्रापकगतिप्रतीकरथम् । दिविष्टिषु- द्योतनैषणेषु । युञ्जते- संयोजयन्ति । दस्त्रा । वाम्-
युवयोः । वन्धुरे- सुबद्धे । हिरण्यये- कान्तिमये । रथे- वाहने । अधि स्थाम- अवस्थापयाम ।

पथेव- सुमार्गेण । यन्तौ- गच्छन्तौ । अञ्जसा- गत्या प्रीत्या वा । रजः- लोकम् । अनुशासत-
शासनं कुरुतम् ॥४॥

शचीभिर्नः शचीवसू दिवा नक्तं दशस्यतम् ।

मा वां रातिरुप दसत्कदा चनास्मद्रातिः कदा चन ॥ १.१३९.०५

शचिभिः- प्रज्ञाभिः । नः- अस्मभ्यम् । शचीवसू- शक्तिसंपन्नौ । दिवा नक्तम्- रात्रिन्दिवम् ।
दशस्यतम्- ददेथाम् । वाम्- युवयोः । अस्मद्रातिः- अस्माकं कृतं दानम् । अस्माभिर्युवयोः कृतं
दानञ्च । कदा चन- कदापि । मा उप दसत्- मा उपक्षीणं भवतु ॥५॥

वृषन्निन्द्र वृषपाणास इन्दव इमे सुता अद्रिषुतास उद्भिदस्तुभ्यं सुतास उद्भिदः । ते त्वा
मन्दन्तु दावने महे चित्राय राधसे । गीर्भिर्गिर्वाहः स्तवमान आ गहि सुमृळीको न आ गहि ॥

१.१३९.०६

वृषन्- वर्षक । इन्द्र- परमेश्वर । वृषपाणासः- वर्षकेन पातव्याः । अद्रिषुतासः- स्थैर्यान्निष्पादिताः ।
उद्भिदः- ग्रन्थयुद्धेदकाः । इमे- एते । सोमाः- रसाः । तुभ्यम्- भवदर्थम् । सुतासः- निष्पादिताः ।
दावने- दाने । महे- महत्यै । चित्राय- असाधारण्यै । राधसे- संसिद्ध्यै । ते- रसाः । त्वा-
भवन्तम् । मदन्तु- आनन्दयन्तु । गिर्वाहः- मन्त्रवाहक । गीर्भिः- मन्त्रैः । स्तवमानः- स्तुतः । नः-
अस्मान् । आ गहि- आगच्छ ॥६॥

ओ षू णो अग्ने शृणुहि त्वमीळितो देवेभ्यो ब्रवसि यज्ञियेभ्यो राजभ्यो यज्ञियेभ्यः । यद्ध
त्यामङ्गिरोभ्यो धेनुं देवा अदत्तन । वि तां दुहे अर्यमा कर्तरी सचाँ एष तां वेद मे सचाँ ॥

१३९.०७

अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो । त्वम् । ईळितः- स्तुतः । नः- अस्माकमाह्वानम् । सु- सुष्ठु । शृणुहि-
 शृणु । यज्ञीयेभ्यः- पूजार्हेभ्यः । राजभ्यः- अध्यक्षेभ्यः । देवेभ्यः- द्योतकेभ्यः । ब्रवसि-
 अस्मदुपासनं वदसि । देवाः- देवताः । यत् त्याम्- यां ताम् । धेनुम्- अदितिम् । अङ्गिरोभ्यः-
 अङ्गनशीलेभ्य उपासकेभ्यः । अदत्तन- दत्तवन्तः । ताम् । अर्यमा- शिष्टाचारदेवता सूर्यः । कर्तारि-
 इदानीन्तनयज्ञकर्तारि । सचा- सहृदय एव सन् । वि- विशेषेण । दुहे- दुदोह । एषः- अयमर्यमा ।
 मे सचा- मत्समवायेन । ताम्- अदितिम् । वेद- जानाति ॥७॥

मो षु वो अस्मदभि तानि पौंस्या सना भूवन्द्युम्नानि मोत जारिषुरस्मत्पुरोत जारिषुः । यद्वश्चित्रं
 युगेयुगे नव्यं घोषादमर्त्यम् । अस्मासु तन्मरुतो यच्च दुष्टरं दिधृता यच्च दुष्टरम् ॥ १.१३९.०८

वः- युष्माकम् । सना- सनातनानि । द्युम्नानि- द्योतकानि । पौंस्या- वीर्याणि । अस्मदभि-
 अस्मदभिमुखानि । मो षु अभि भूवन्- मा सुष्ठु अभिभवन् । उत- अपि च । अस्मत्पुरा-
 अस्माकमावरणभूता रक्षाशक्तयः । द्युम्नानि- द्योतनशक्तयः । मा जारिषुः- मा जीर्णा भूवन् । वः-
 युष्माकम् । यत् । चित्रम्- असाधारणम् । युगेयुगे- सर्वेषु कालेषु । नव्यम्- अभिनवम् । यच्च ।
 दुष्टरम्- दुस्तरं दुःसंपादनीयमिति भावः । मरुतः- प्राणविशेषाः । अस्मासु । दिधृत- तान्
 स्थापयत ॥८॥

दध्यङ् मे जनुषं पूर्वं अङ्गिराः प्रियमेधः कण्वो अत्रिर्मनुर्विदुस्ते मे पूर्वं मनुर्विदुः । तेषां
 देवेष्वायतिरस्माकं तेषु नाभयः । तेषां पदेन मह्या नमे गिरेन्द्राग्नी आ नमे गिरा ॥ १.१३९.०९

दध्यङ्- धारणाशीलः । पूर्वः- पुराणः । अङ्गिराः- अङ्गनशीलः । प्रियमेधः- प्रेमसंपन्नबुद्धिः ।
 कण्वः- मन्त्रशीलो मेधावी । अत्रिः- शोभनग्रहः । मनुः- विवेकी । ते- एते उपासकाः । मे- मम ।
 जनुषम्- जन्म । विदुः- अजानन् । तेषाम्- उपासकानाम् । देवेषु । आयतिः- नित्यसंबन्धः । तेषु ।

अस्माकम्- नः । नाभयः- संबन्धाः । तेषाम्- उपासकानां पूर्वेषाम् । महि- महता । पदेन- मार्गेण ।
गिरा- मन्त्रेण । इन्द्राग्नी । आ- आभिमुख्येन । नमे- प्रणमामि । अस्मद्गुरुणां देवैः संबन्धः ।
अस्माकं गुरुभिः संबन्धः । गुरुगतमार्गेण देवताराधनमस्य मन्त्रस्य सारः ॥९॥

होता यक्षद्वनिनो वन्त वार्यं बृहस्पतिर्यजति वेन उक्षभिः पुरुवारैभिरुक्षभिः । जगृभ्मा
दूरआदिशं श्लोकमद्रेरध त्मना । अधारयदरिन्दानि सुक्रतुः पुरू सद्धानि सुक्रतुः ॥

१.१३९.१०

होता- देवाहाता । यक्षत्- यजतु । वनिनः- शरण्याः । वार्यं- उत्तमं सोमम् । वन्त- संभजन्तु ।
वेनः- कमनीयः । बृहस्पतिः- मेधादेवः । पुरुवारैभिः- बहुवृत्तैः । उक्षभिः- सेचनैः सोमैः । यजति-
उपास्ते । अध- अनन्तरम् । त्मना- आत्मना । अद्रेः- ग्रावतो जडतो वा । दूरआदिशम्-
सुदूरगमनशीलादेशयुक्तं सार्वभौममिति भावः । श्लोकम्- मन्त्रात्मकं रसम् । जगृभ्म- गृहीमः ।
अरिन्दानि- जीवोदकानि । इतस्ततो गमनशीलत्वादुदकान्यरिन्दानि । ऋ गतौ । सद्धानि-
सदनानि । पुरू- बहूनि । सुक्रतुः- शोभनक्रतुरग्निः । अधारयत्- दधार । आधिभौतिके तु
वेदिस्थाग्निः हव्यैर्मेघे उदकसद्धानि करोति । आध्यात्मिके तु सर्वभूतहितक्रतुरग्निरस्मिन्नुपासकशरीरे
मूलशक्तिप्रवाहान् करोति ॥१०॥

ये देवासो दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थ ।

अप्सुक्षितौ महिनैकादश स्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम् ॥ १.१३९.११

ये । देवासः- देवाः । दिवि- आकाशे चित्ते वा । एकादश । स्थ- भवथ । पृथिव्यामधि- भूमावधि
शरीरे वा । एकादश स्थ । महिना- माहात्म्येन । एकादश । अप्सुक्षितः- अन्तरिक्षस्थाः । भवथ ।
ते देवासः । इमम्- एनम् । यज्ञम् । जुषध्वम्- संभजध्वम् ॥११॥